

Волкова Н.А., к.е.н., доцент,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Сніткіна А.А., аспірант,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Аналіз фінансового стану підприємств України

Анотація. У сучасних умовах господарювання підприємства функціонують у досить високій динамічності фінансових процесів, підвищеної невизначеності, що виникає при здійсненні вибору найбільш ефективного напрямку подальшого розвитку, а також під високим впливом зовнішніх факторів. Усе перераховане значно підвищує роль аналізу і загальної оцінки платоспроможності підприємств. Досліджено основні тенденції формування фінансових результатів, фінансового стану підприємств різних галузі України за період 2013-2017 років. Здійснень аналіз динаміки обсягу реалізації, формування фінансових результатів підприємств України. З метою виявлення сучасних тенденцій формування фінансового стану наведена структура активів і пасивів підприємств, виділенні специфічні особливості формування ресурсів підприємств та джерел їх формування. Досліджена динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності підприємств галузі. Аналіз дозволив зробити висновки, що структура активів та джерел їх формування має негативні тенденції, зростає залежність від зовнішніх коштів, знижується рівень платоспроможності.

Вступ. Становлення ринкових відносин в Україні вимагає від вітчизняних підприємств підвищення відповідальності та самостійності у розробці та прийнятті управлінських рішень. Важливим фактором у цьому процесі виступає врахування інтересів великої кількості груп зацікавлених осіб: власників підприємства, його працівників і клієнтів, безпосередніх споживачів продукції, бізнес-партнерів, постачальників, органів влади, громадських організацій тощо.

Виконання підприємством своїх зобов'язань, а також відповідність очікуванням перелічених груп осіб залежить від того, наскільки воно здатне визначати ці очікування та потреби, ефективно їх задовольняти, підтримуючи оптимальний баланс між залученими ресурсами та створеним додатковим продуктом. Ця здатність підприємства потребує ефективної координації дій у фінансовій сфері та залучення найбільш передових технологій управління ресурсами. Вимога збалансованості фінансових ресурсів з точки зору їх джерел і напрямків використання породила одну з ключових проблем ринкової економіки – проблему забезпечення платоспроможності господарюючого суб'єкта.

Високий рівень платоспроможності – необхідна складова стабільності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. На основі даних про платоспроможність керівництво підприємства вивчає ефективність його роботи та визначає шляхи подальшого розвитку, наявні та потенційні партнери обґрунтовують доцільність співпраці, інвестори оцінюють ризики вкладання коштів, а кредитори визначають можливість і загальні умови надання позики.

Перехід економіки України до ринкових умов господарювання надав підприємствам можливість самостійно здійснювати певні види діяльності, у тому числі – виробничу, фінансову, інвестиційну та інші види економічної діяльності. Підприємства почали самостійно планувати майбутні результати власної діяльності, обирати клієнтів, постачальників і партнерів. Однак, отримавши цю економічну свободу, господарюючі суб'єкти зіткнулися з новими для них проблемами, як то самостійний вибір стратегії розвитку, пошук джерел фінансування, реконструкція та розширення виробництва. Підприємствам вдалося в повній мірі відчутти вплив усіх можливих ризиків: фінансових, управлінських, виробничих, комерційних, валютних тощо. У цих умовах керівництвом підприємств не завжди була глибоко усвідомлена значущість отримання інформації, що дозволяє всебічно обґрунтувати стратегічні та поточні рішення. Нові умови господарювання зажадали зміни в системі бухгалтерсько-аналітичної роботи, включаючи розвиток нових

напрямків аналізу, пошук нової інформації і методів її обробки. Таким чином, ринкова самостійність зіштовхнула багато господарюючих суб'єктів з неплатоспроможністю та фінансовою кризою. Ці проблеми в Україні є актуальними й досі у зв'язку з поширенням кризи економічного та політичного характеру.

1. Аналіз динаміки розвитку підприємств України. Фінансовий стан та платоспроможність підприємств, як було відмічено в попередніх параграфах, характеризується цілою низкою показників та методів. Однак значною мірою він залежить від ситуації в країні та окремому регіоні. Тому розпочнемо аналіз з визначення кількості підприємств в Україні та загальних показників їх діяльності.

У табл. 1 наведено динаміку кількості підприємств в Україні.

Таблиця 1

Динаміка кількості підприємств в Україні у 2013-2017 рр.

Рік	Кількість підприємств, одиниць			
	усього	у тому числі		
		великих	середніх	малих
2013	393327	659	18859	373809
2014	341001	497	15906	324598
2015	343440	423	15203	327814
2016	306369	383	14832	291154
2017	338256	399	14937	322920

(Джерело: складено за даними [1]).

Як видно із даних табл.1, у 2017 р. загальна кількість підприємств в Україні порівняно з 2013 р. скоротилася на 14%, при цьому найбільше скорочення відбулося серед великих підприємств (на 40%), кількість середніх скоротилася на 21%, а малих – на 14%.

Слід також відмітити, що частка промислових підприємств у їх загальній кількості протягом усього аналізованого періоду становила близько 12,5%, сільського, лісового та рибного господарства – зросла з 12,7% у 2013 р. до 14,8% у 2017 р, а в будівництві – скоротилася відповідно з 9,2% до 8,1%.

Не дивлячись на зменшення кількості підприємств України за 2013-2017 рр., обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) за цей період зріс, причому в цілому по економіці України і промисловості – на 90,3% та 91,2 % відповідно, у будівництві – на 56,9%, а в сільському господарстві зростання відбулося майже в 3 рази (на 182,0%). Протягом аналізованого періоду зменшення обсягу реалізації продукції відбулося лише в будівництві у 2015 р. на 4,4% (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств
за видами економічної діяльності у 2013–2017 рр.

Рік	Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2013	4050215,0	1473091,5	161130,3	141125,7
2014	4170659,9	1546614,9	213929,8	150466,6
2015	5159067,1	1887535,4	362310,0	142871,9
2016	6237535,2	2305695,9	403645,8	169705,3
2017	7707935,2	2817768,9	454380,1	221404,9

(Джерело: складено за даними [1]).

Протягом 2013-2017 рр. підприємства України отримували як прибутки, так і збитки.

У табл. 3 наведено динаміку фінансового результату підприємств трьох основних виробничих галузей економіки України.

Таблиця 3

Фінансовий результат підприємств до оподаткування за 2013-2017 рр.

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2013	11335,7	13698,3	15147,3	-5126,6
2014	-564376,8	-166414,0	21677,4	-27288,4
2015	-348471,7	-181360,9	103137,6	-25074,1
2016	69887,8	-7569,6	91109,5	-9342,9
2017	236952,1	87461,7	69344,1	-3535,8

(Джерело: складено за даними [1]).

Як видно із табл. 3, у 2013 р. загальний фінансовий результат підприємств України до оподаткування був додатнім, тобто сума отриманих прибутків рентабельних підприємств перевищила (перекрила) фінансовий результат збиткових підприємств. Однак у 2014-2015 рр. ситуація змінилася – фінансовий результат підприємств до оподаткування був від’ємним, при цьому, як свідчать дані, наведені на рис. 1, у 2014 р. сума збитків, отриманих підприємствами України, майже в 3,5 рази перевищила суму отриманих прибутків. Але вже у 2016-2017 рр. прибутки підприємств знову перевищили суму отриманих збитків і сальдо фінансового результату до оподаткування знову стало додатнім.

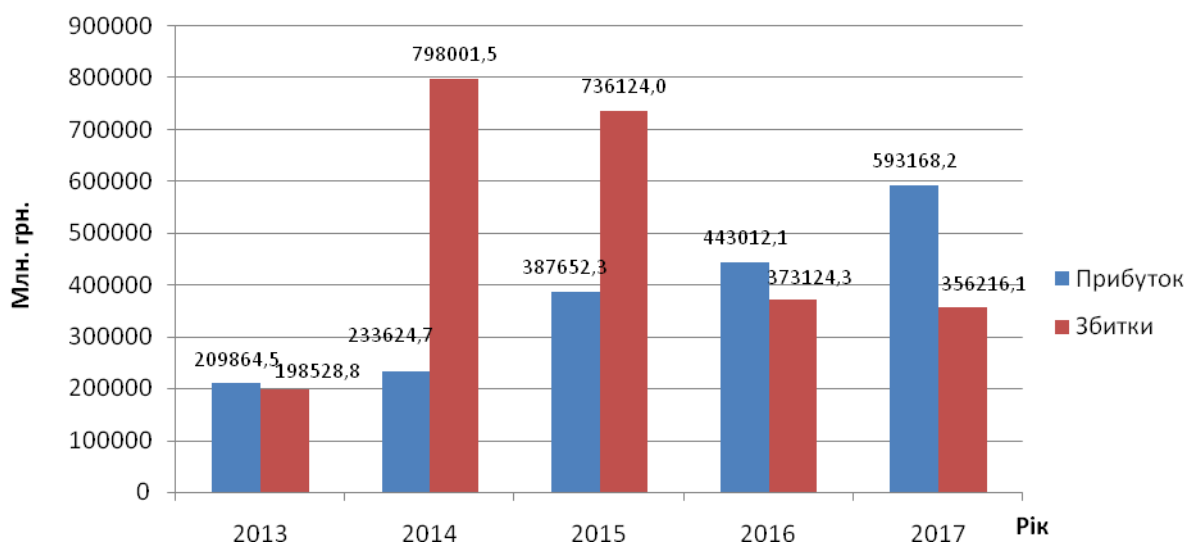

Рис. 1. Фінансовий результат підприємств України до оподаткування (Джерело: побудовано за даними [1]).

Ситуація, що сформувалася в промисловості (див. табл. 3), повторює загальну ситуацію в країні, а тенденції фінансових результатів підприємств двох інших виробничих галузей відрізняються: фінансовий результат підприємств сільського, лісового та рибного господарства протягом усього аналізованого періоду був додатнім, а підприємств будівництва – щороку був від’ємним.

Позитивний фінансовий результат у сільському господарстві є необхідною умовою для функціонування підприємств цієї галузі, якій властива

вразливість до змін природно-кліматичних умов. Для підприємств цієї галузі характерна підвищена ризикованість, яка повинна компенсуватися вищою ставкою прибутковості порівняно з іншими галузями [2, с. 4].

Очевидно, що збільшення позитивного сальдо фінансового результату свідчить про зменшення частки збиткових підприємств у загальній їх кількості. На рис. 2 наведено динаміку питомої ваги збиткових підприємств України.

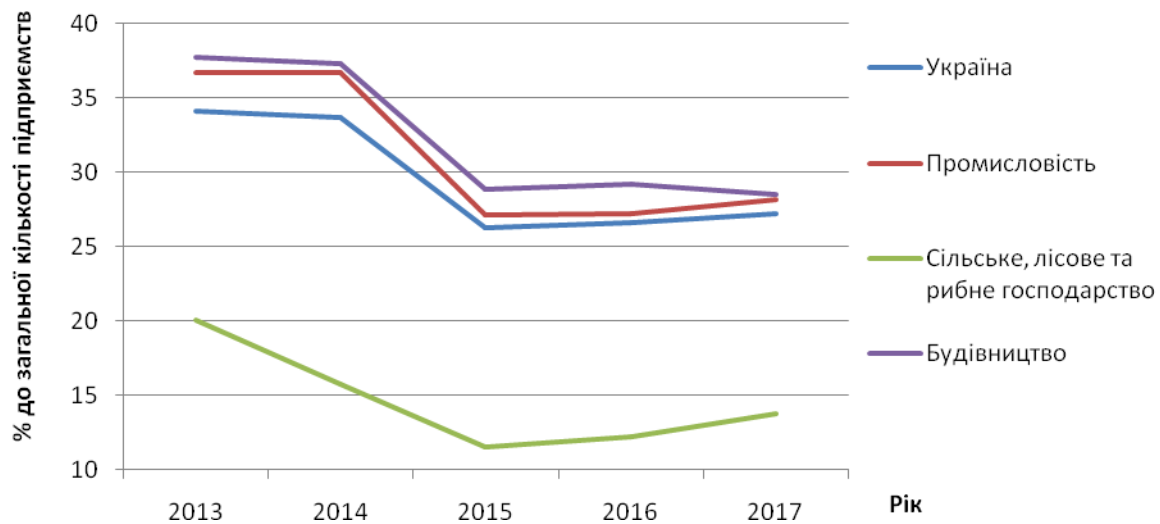

Рис. 2. Динаміка питомої ваги збиткових підприємств України
(Джерело: побудовано за даними [1]).

Аналіз рис. 2 показує, що протягом аналізованого періоду динаміка питомої ваги збиткових підприємств по Україні в цілому та її окремих галузях мала загальну тенденцію до зменшення. Лише в останні два роки вона суттєво зросла в сільському господарстві, залишаючись при цьому значно нижчою порівняно з іншими галузями. Найвищою вона була протягом усього періоду в будівництві, що вплинуло на загальний фінансовий результат підприємств цієї галузі.

Для того, щоб отримати цілісну картину, визначити, за рахунок якої діяльності підприємства отримують збитки, проаналізуємо окремо результати операційної, фінансово-інвестиційної та іншої діяльності підприємств.

Операційна діяльність є основною діяльністю підприємства, яка пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення даного підприємства і визначена в його статутних документах [3, с. 123]. Операційна діяльність підприємства зазвичай забезпечує основну частину його доходу.

Як свідчать дані табл. 4, лише у 2014 р. збитки, які отримали підприємства України від операційної діяльності, перевищили отримані прибутки. Однак у цьому році підприємства основних виробничих галузей економіки отримали від операційної діяльності прибутки. Це обумовлено, в першу чергу, значним рівнем збитковості підприємств, які здійснюють операції з нерухомим майном (майже 50%), торгівлі, транспорту, фінансової та іншої діяльності.

Таблиця 4

Фінансовий результат операційної діяльності підприємств за 2013-2017 рр.

Рік	Фінансовий результат операційної діяльності, млн. грн.			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2013	108626,3	46273,4	19507,4	-10,2
2014	-131792,3	26806,4	43901,3	8757,5
2015	46341,6	18748,9	128156,5	-12502,1
2016	321242,4	97343,2	110340,3	-334,4
2017	449076,9	186848,6	90508,9	4224,9

(Джерело: складено за даними [1]).

В усі інші роки загальний результат операційної діяльності підприємств України в цілому був позитивним. Особливо виділяється той факт, що у промисловості і сільському, лісовому та рибному господарстві додатній результат операційної діяльності був отриманий в усі роки аналізованого періоду. Навіть у будівництві лише 2015-2016 рр. були збитковими.

Слід відмітити також, що рентабельність операційної діяльності була найвищою в промисловості, вона коливалася протягом аналізованого періоду в межах 11% - 42% (табл. 5).

Таблиця 5

Рентабельність операційної діяльності підприємств за 2013-2017 рр.

Рік	Рівень рентабельності (збитковості) підприємств, %			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2013	3,9	11,3	3,0	0,0
2014	-4,1	20,6	1,6	5,8
2015	1,0	41,7	0,9	-7,6
2016	7,4	32,4	4,2	-0,4
2017	8,8	22,4	6,8	1,6

(Джерело: складено за даними [1]).

Особливо виділяється 2015 р., коли рівень рентабельності був найвищим, він склав більше 40%. І якщо в сільському, лісовому та рибному господарстві позитивним був не лише результат операційної діяльності, а й фінансовий результат у цілому (до оподаткування), то рівень рентабельності операційної діяльності протягом 2013-2017 рр. був значно нижчим, ніж у промисловості. При цьому у 2015 р. він був найнижчим за весь період, склавши менше ніж 1%. У будівництві ж у цьому році найвищим був рівень збитковості підприємств (-7,6%).

Однак, якщо ми проаналізуємо фінансові результати підприємств від фінансово-інвестиційної та іншої діяльності (табл. 6), то побачимо, що протягом 2014-2017 рр. в усіх галузях витрати перевищили суму доходів. Отже, фінансово-інвестиційна діяльність підприємств приносить збитки, що значно знижує рівень прибутковості всієї економічної діяльності.

Таблиця 6

Фінансовий результат від іншої діяльності підприємств за 2013-2017 рр.

Рік	Фінансовий результат від іншої діяльності, млн. грн.			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2014	-432584,5	-193220,3	-22223,8	-36046,1
2015	-394813,3	-200109,7	-25018,9	-12572,1
2016	-251354,5	-104912,7	-19230,9	-9008,6
2017	-212124,8	-99386,9	-21164,8	-7760,7

(Джерело: складено за даними [1]).

З огляду на те, що інвестиційно-фінансова діяльність приносить збитки, необхідно комплексно аналізувати процес інвестування, але не тільки з точки зору динаміки, а й співвідношення між різними групами інвестицій [3, с. 125]. Однак такі статистичні дані в Україні відсутні. Очевидною є необхідність публікації такої інформації для розробки комплексних рішень на рівні держави щодо ефективності інвестицій підприємств провідних галузей економіки.

2. Аналіз фінансового стану та рівня платоспроможності підприємств України. Для оцінки платоспроможності та фінансової стійкості підприємств доцільним є аналіз співвідношення темпів зростання прибутку, обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) та активів. Якщо темпи зростання прибутку випереджають темпи зростання обсягів продажу продукції, а вони, в свою чергу випереджають темпи зростання активів, то це свідчить про ефективне використання ресурсів підприємств.

Розглянемо динаміку структури активів і пасивів підприємств України за 2013-2017 рр. (табл. 7).

Таблиця 7

Структура балансу підприємств України за 2013-2017 рр.

	Баланс, млн. грн.	Актив, %		Пасив, %		
		необоротні активи	оборотні активи	власний капітал	довгострокові зобов'язання і забезпечення	поточні зобов'язання і забезпечення
2013	5712274,8	46,3	53,7	34,1	18,7	47,1
2014	5994265,6	45,4	54,6	24,7	22,7	52,6
2015	8073783,4	49,1	50,9	28,3	20,7	51,0
2016	9991791,2	42,2	57,8	24,5	17,0	58,5
2017	9961779,1	43,3	56,7	24,7	17,4	57,9

(Джерело: складено за даними [1]).

Аналіз даних табл. 7 свідчить про те, що в структурі активів протягом усього аналізованого періоду переважає частка оборотних активів, що з точки зору платоспроможності підприємств є позитивним. Позитивним є також те, що протягом 2013-2017 рр. зберігається тенденція до випередження темпів зростання оборотних активів над темпами зростання необоротних активів:

вартість оборотних активів зросла на 84,1%, а вартість необоротних – на 63,0%, тобто більше коштів авансується в оборотні активи, які є більш ліквідними.

Однак у 2017 р. порівняно з 2016 р. питома вага оборотних активів підприємств зменшилася на 1,1 в.п., а необоротних, відповідно, зросла.

Структура активів може суттєво відрізнятись залежно від галузі економіки. Як видно з рис. 3, у промисловості частка оборотних активів у 2013-2014 рр. була на рівні 45-47% і лише в 2015-2017 рр. вона перевищила 50%, що свідчить про позитивну тенденцію рівня платоспроможності промислових підприємств, хоча в цілому вона залишається на достатньо низькому рівні.

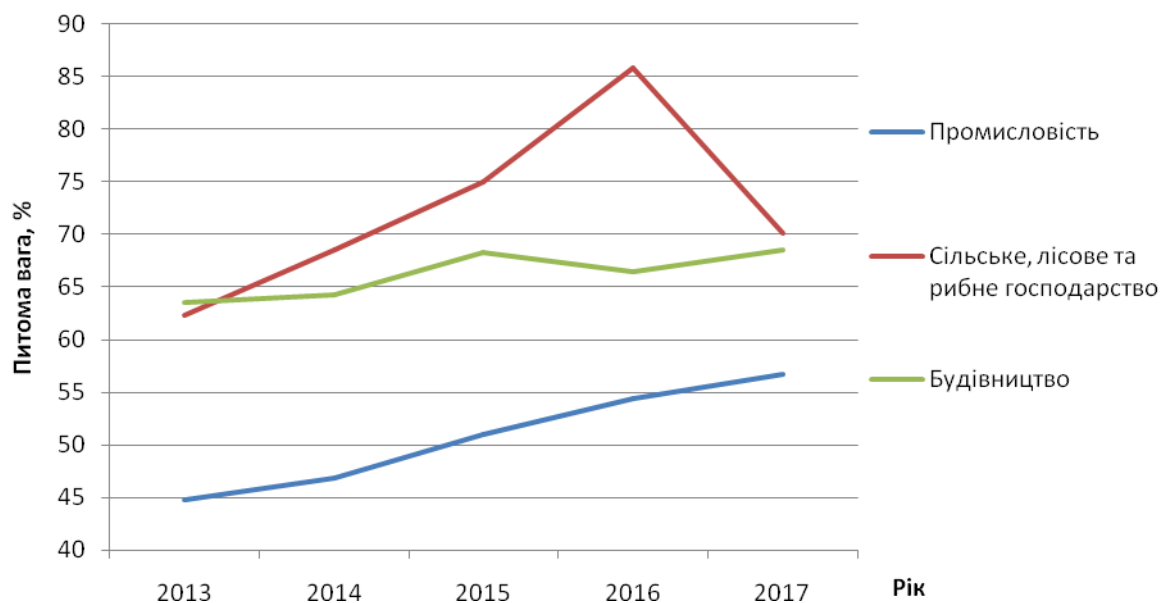

Рис. 3. Динаміка питомої ваги оборотних активів у галузях економіки (Джерело: побудовано за даними [1]).

У той же час, у сільському господарстві та будівництві протягом усього аналізованого періоду питома вага оборотних активів складала більше 60%, при цьому в сільському господарстві протягом 2013-2016 рр. відбувалося її стрімке зростання (у 2016 р. частка оборотних активів перевищила 85%), однак у 2017 р. вона зменшилася порівняно з 2016 р. на 15,7 в.п.

У будівництві питома вага оборотних активів протягом усього періоду залишалася майже на однаковому рівні, маючи тенденцію до повільного

зростання (щороку в середньому на 3,8 в.п) і в 2017 р. вона досягла найвищого рівня – 68,5%.

Важливим чинником забезпечення платоспроможності підприємств є необхідність значного переважання суми оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями. Однак, дані табл. 2.7 свідчать про те, що таке перевищення на підприємствах України було лише у 2013-2014 рр., а в останні 3 роки, навпаки, питома вага короткострокових зобов'язань в балансі підприємств перевищувала частку оборотних активів.

Проаналізуємо динаміку структури оборотних активів підприємств України за даними табл. 8.

Таблиця 8

Динаміка структури оборотних активів підприємств України за 2013-2017 рр.

Рік	Оборотні активи - усього, млн. грн.	Запаси		Дебіторська заборгованість		Грошові кошти	
		млн. грн.	% до оборотних активів	млн. грн.	% до оборотних активів	млн. грн.	% до оборотних активів
2013	3069041,5	683587,8	22,3	1778103,7	57,9	207799	6,8
2014	3271954,0	654061,8	20,0	1962772,1	60,0	248656	7,6
2015	4108602,7	850835,4	20,7	2517203,5	61,3	301587	7,3
2016	5772816,5	1046468,0	18,1	3945631,4	68,3	334528	5,8
2017	5650817,4	1294619,9	22,9	3459248,2	61,2	365616	6,5

(Джерело: складено за даними [1]).

Як свідчать дані табл. 8, протягом 2013-2017 рр. відбувалося зростання загальної суми оборотних активів, а також кожної із складових, що, в першу чергу, можна пояснити інфляційними процесами в Україні.

Протягом усього періоду близько 60% оборотних активів підприємств України займає дебіторська заборгованість, при цьому найнижчою її частка була у 2013 р. (57,9%), а найвищою – у 2016 р. (68,3%). З точки зору окремого суб'єкта господарювання переважання частки дебіторської заборгованості можна розглядати як позитивну тенденцію (з позиції платоспроможності, тобто майбутніх надходжень коштів), так і негативну (зростають ризики несвоечасного повернення боргів). Однак зростання частки дебіторської

заборгованості на загальнодержавному рівні може свідчити про проблеми з грошовим обігом, що в подальшому обмежує підприємства у фінансуванні операційного процесу.

Збільшення суми і частки запасів підприємств в оборотних активах за 2013-2017 рр. (за виключенням 2016 р.) можна вважати позитивною тенденцією, оскільки свідчить про зростання їх потенційних можливостей щодо зростання виробничої програми і програми реалізації продукції.

Протягом 2013-2017 рр. відбувалося зростання суми грошових коштів підприємств, однак їх частка в оборотних активах у 2014-2017 рр. мала тенденцію до зниження, що свідчить про зниження ступеня абсолютної ліквідності суб'єктів господарювання.

Якщо проаналізувати структуру оборотних активів підприємств окремих галузей економіки за 2013-2017 рр. (табл. 9), то можна відмітити, що в 2016 р. на зростання частки дебіторської заборгованості підприємств України в цілому значний вплив здійснила ситуація в сільському господарстві, коли частка дебіторської заборгованості склала 82,8%. Це свідчить, з одного боку про збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції (2016 р. був дійсно сприятливим для сільського господарства), але з іншого, про зростання боргів покупців перед сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця 9

Динаміка структури оборотних активів підприємств основних галузей економіки України за 2013-2017 рр.

Вид економічної діяльності	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Промисловість – усього, млн. грн.	838708,6	942236,5	1201590,5	1516831,9	1781004,4
у тому числі, %:					
запаси	26,6	25,2	24,1	23,1	23,5
дебіторська заборгованість	61,1	63,2	63,9	65,3	65,5
грошові кошти	6,2	6,3	5,7	5,3	4,9
Сільське господарство – усього, млн. грн.	195021,3	267541,1	514624,6	1318667,2	639025,2
у тому числі, %:					
запаси	34,2	31,6	22,3	12,2	31,8
дебіторська заборгованість	50,4	56,6	66,6	82,8	57,2

грошові кошти	5,1	3,5	3,3	1,5	3,1
Будівництво – усього, млн. грн.	186205,6	173151,8	213041,2	212002,4	253823,1
у тому числі, %:					
запаси	25,3	24,7	23,1	25,6	27,4
дебіторська заборгованість	53,1	53,2	57,7	54,5	53,8
грошові кошти	4,7	4,7	3,9	4,6	4,8

(Джерело: складено за даними [1]).

У промисловості частка запасів та грошових коштів в оборотних активах підприємств мала тенденцію до зменшення, а дебіторської заборгованості – до зростання.

У галузі будівництва відсутні певні тенденції зміни структури оборотних засобів підприємств.

Якщо порівняти темпи зростання дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств України (рис. 4), то можна побачити, що протягом 2013-2017 рр. обидва показники мають тенденцію до зростання.

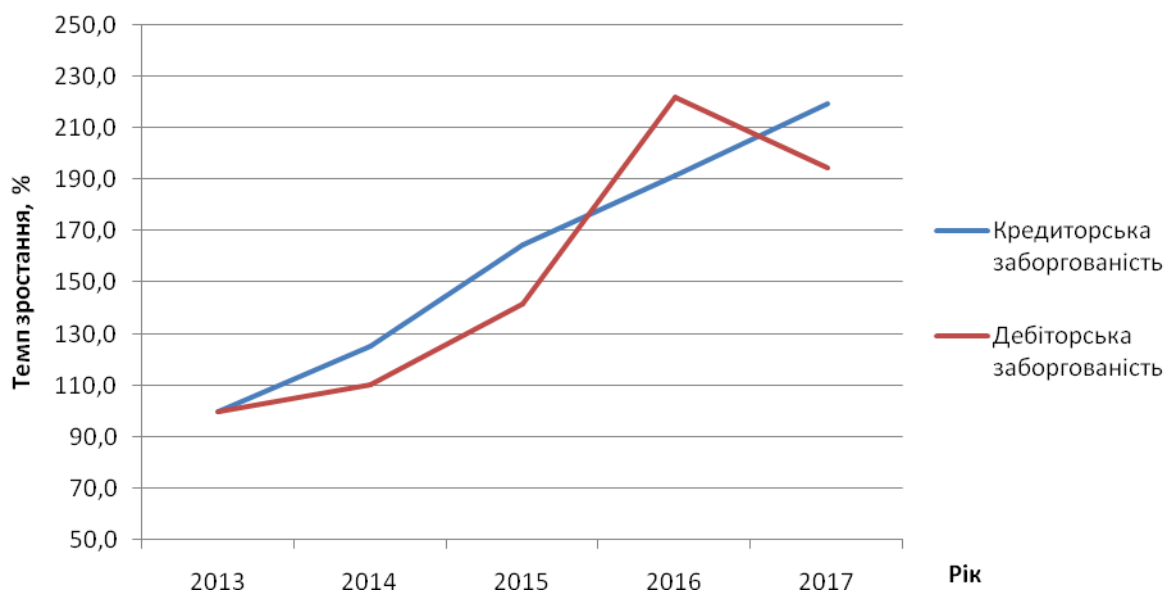

Рис. 4. Темпи зростання кредиторської та дебіторської заборгованості (Джерело: складено за даними [1]).

Однак тенденція темпів зростання кредиторської заборгованості була майже рівномірно зростаючою, а темпи зростання дебіторської заборгованості

до 2016 р. прискорено зростали, лише у 2017 р. відбулося їх зниження. Пояснення даної ситуації ми вже спробували здійснити вище.

У табл. 10 наведено динаміку кредиторської заборгованості підприємств України.

Таблиця 10

Кредиторська заборгованість підприємств основних галузей економіки

Вид економічної діяльності	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Україна - усього, млн. грн.	1335487,7	1733245,0	2196263,4	2587426,8	2928507,6
% до 2013 р.	100,0	129,8	164,5	193,7	219,3
Промисловість, млн. грн.	455097,3	622259,8	817584,1	1042354,8	1179731,2
% до 2013 р.	100,0	136,7	179,7	229,0	259,2
Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	47268,4	72116,0	136982,5	172120,3	186827,6
% до 2013 р.	100,0	152,6	289,8	364,1	395,2
Будівництво, млн. грн.	76854,9	73358,6	92315	79404,6	95385,1
% до 2013 р.	100,0	95,5	120,1	103,3	124,1

(Джерело: складено за даними [1]).

Аналізуючи дані табл. 10 можна побачити, що особливо високими темпами відбувається зростання кредиторської заборгованості в сільському господарстві: її сума зросла за аналізований період майже у 4 рази. У промисловості зростання відбулося більш ніж у 2,5 разів, а в будівництві – на 24,1 %.

Таким чином, з позиції платоспроможності у найбільш скрутному становищі знаходяться підприємства сільського господарства та промисловості.

Порівняємо динаміку показників прибутку, обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) та активів підприємств України (табл. 11).

Оскільки у 2014-2015 рр. підприємства України отримали від'ємний фінансовий результат до оподаткування, то визначити темпи зростання цього показника за весь період, крім 2017 р., неможливо. Якщо порівняти динаміку обсягу реалізації продукції та активів підприємств, то можна побачити, що щороку, крім 2017 р., темпи зростання активів підприємств випереджали темпи зростання обсягу реалізації продукції.

Показники результатів діяльності підприємств України за 2013-2017 рр.

Рік	Фінансовий результат до оподаткування		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)		Активи підприємств	
	млн. грн.	% до попереднього року	млн. грн.	% до попереднього року	млн. грн.	% до попереднього року
2013	11335,7	-	4050215,0	-	5712274,8	-
2014	-564376,8	-	4170659,9	103,0	5994265,6	104,9
2015	-348471,7	61,7	5159067,1	123,7	8073783,4	134,7
2016	69887,8	-	6237535,2	120,9	9991791,2	123,8
2017	236952,1	339,0	7707935,2	123,6	9961779,1	99,7

(Джерело: розраховано за даними [1]).

Отже, враховуючи все викладене вище, можна зробити висновок, що протягом 2013-2015 рр. відбувалося неефективне використання ресурсів підприємств і лише в 2016 р. тенденції дещо змінилися на краще, а, отже, відбувається підвищення економічного потенціалу підприємств, і, як наслідок, зростання рівня платоспроможності.

Аналіз структури пасивів підприємств України на основі даних табл. 7 показав, що протягом аналізованого періоду 71-75% пасивів підприємств складають залучені кошти, у той час як у 2013 р. їх частка становила 65,8%. Низький рівень власного капіталу підприємств свідчить про високий рівень їх залежності від зовнішніх ресурсів, що може призводити до виникнення фінансових ризиків підприємств.

З іншого боку, в ринковій економіці використання залучених фінансових ресурсів свідчить про гнучкість підприємства, спроможність знаходити кредити та віддавати їх, що, в свою чергу, свідчить про довіру до підприємства в діловому світі [4].

Слід відмітити, що співвідношення частки залученого і власного капіталу підприємств має значну залежність від галузі економіки, оскільки в діяльність підприємств однієї галузі інвестори та кредитори неохоче вкладають свої кошти, а інші галузі без залучення значних сум коштів інвесторів не можуть взагалі існувати.

Якщо проаналізувати дані табл. 12 то можна побачити, що в структурі пасивів підприємств промисловості частка власного капіталу протягом 2013-2017 р. скоротилася майже навпіл і склала у 2017 р. 17,5 %. Така ситуація, як ми вже відмічали раніше, свідчить про дуже високий рівень залежності підприємств цієї галузі від зовнішніх ресурсів з усіма наслідками, які з цього випливають.

Таблиця 12

Динаміка структури пасивів підприємств
основних галузей економіки за 2013-2017 рр.

Вид економічної діяльності	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Промисловість – усього, млн. грн.	1872235,9	2010917,3	2356486,3	2790399,5	3142639,6
у тому числі, %:					
власний капітал	38,5	28,8	20,3	18,9	17,5
довгострокові зобов'язання і забезпечення	19,6	23,5	24,8	20,1	18,7
поточні зобов'язання і забезпечення	41,9	47,7	54,9	61,0	63,8
Сільське, лісове та рибне господарство - усього, млн. грн.	313096,8	390607,0	685844,9	1537319,1	911614,1
у тому числі, %:					
власний капітал	50,1	42,0	40,1	24,0	47,9
довгострокові зобов'язання і забезпечення	13,7	16,1	9,9	4,0	6,5
поточні зобов'язання і забезпечення	36,1	41,9	49,9	71,9	45,6
Будівництво - усього, млн. грн.	293017,2	269574,6	311761,0	319470,8	370445,5
у тому числі, %:					
власний капітал	11,1	1,2	-5,1	-4,5	-5,4
довгострокові зобов'язання і забезпечення	29,4	36,2	33,9	33,9	28,3
поточні зобов'язання і забезпечення	59,5	62,7	71,3	70,6	77,0

(Джерело: розраховано за даними [1]).

Низька частка власного капіталу завжди була притаманна підприємствам галузі будівництва, що обумовлено специфікою даної галузі, оскільки діяльність цих підприємств значною мірою залежать від залучених джерел

фінансування. Однак звертає на себе увагу те, що у 2015-2017 рр. частка власного капіталу підприємств даної галузі була від'ємною. Це означає, що накопичені збитки перевищили суму власного капіталу суб'єктів господарювання даної галузі. Така ситуація зазвичай породжує наявність прострочених заборгованостей перед персоналом, бюджетом, кредиторами та інвесторами. Єдиним способом підтримки поточної платоспроможності таких підприємств є використання коштів у розрахунках, тобто від термінування поточних платежів, або ж залучення нових кредитних ресурсів.

У сільському господарстві, навпаки, частка власного капіталу в пасиві балансу протягом 2013-2017 рр. наближалася до 50 %, і лише у 2016 р. вона склала 24 %. Низький рівень залучених коштів в даній галузі обумовлений, у першу чергу, сезонним характером виробництва. Оскільки грошовий потік протягом фінансового року суттєво змінюється, концентрація залученого капіталу не може бути високою. Крім того, на дану ситуацію накладає відбиток відсутність ринку землі в Україні.

Платоспроможність підприємства значною мірою визначається також величиною і маневреністю його робочого капіталу.

Існують різні підходи до визначення робочого капіталу. Зазвичай під робочим капіталом розуміють різницю між сумою оборотних активів та поточних (короткострокових) зобов'язань. За наявності у підприємства робочого капіталу воно здатне сплатити власні поточні борги, а також має певні фінансові ресурси для подальшого розширення своєї діяльності та інвестування.

Величина робочого капіталу підприємства залежить від багатьох факторів, зокрема від галузі економічної діяльності, обсягу реалізації продукції, кон'юнктури ринку тощо. Негативною ознакою для суб'єкта господарювання може бути як нестача робочого капіталу, так і його надлишок. Нормальною є така величина робочого капіталу, яка дозволяє підприємству, з одного боку, вести нормальну операційну діяльність, а з іншого – не відбувається заморожування засобів, не виводяться із обороту їх значні суми.

Аналіз даних табл. 13 показує, що лише у 2013-2014 рр. робочий капітал підприємств України мав позитивне значення, тобто підприємства могли здійснювати повне фінансування оборотних активів за рахунок короткострокових джерел запозичень. В останні роки поточні зобов'язання і забезпечення підприємств суттєво перевищували величину оборотних активів, що свідчить про використання довгострокових позик і кредитів на фінансування поточних операцій, тобто здійснення їх нецільового використання.

Таблиця 13

Динаміка робочого капіталу підприємств України за 2013-2017 рр.

(на кінець року)

Рік	Робочий капітал, млн. грн.			
	усього	у тому числі		
		промисловість	сільське, лісове та рибне господарство	будівництво
2013	379703,3	54816,3	81840,3	11777
2014	120701,0	-16222,9	103924,5	4246,5
2015	-6300,5	-91547,0	172265,6	-9187,4
2016	-73872,2	-185484,1	212675,3	-13469,2
2017	-118721,6	-223353,9	222879,0	-31519,9

(Джерело: розраховано за даними [1]).

Подібна ситуація спостерігається і в будівництві та промисловості (за виключенням 2014 р., коли робочий капітал у промисловості також мав від'ємне значення). У той же час у сільському господарстві протягом усього аналізованого періоду робочий капітал підприємств мав позитивне значення, що ще раз підкреслює зроблені нами висновки стосовно того, що сільському господарству притаманним є низький рівень залучення позикових коштів.

Визначимо і проаналізуємо показники платоспроможності підприємств України (табл. 14).

Таблиця 14

Показники платоспроможності підприємств України за 2013-2017 рр.

Рік	Коефіцієнт абсолютної	Коефіцієнт поточної	Коефіцієнт загальної	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт маневреності
-----	-----------------------	---------------------	----------------------	----------------------	-------------------------

	платоспро- можності	платоспро- можності	платоспро- можності		власного капіталу
2013	0,08	0,74	1,14	0,34	-0,35
62014	0,08	0,70	1,04	0,24	-0,84
2015	0,07	0,69	1,00	0,28	-0,73
2016	0,06	0,73	0,99	0,24	-0,72
2017	0,06	0,66	0,98	0,24	-0,75

(Джерело: розраховано за даними [1]).

Аналіз табл. 14 показав, що протягом 2013-2017 рр. усі три коефіцієнти платоспроможності мали значення нижчі, ніж граничні (рекомендовані). При чому значення коефіцієнтів абсолютної та загальної платоспроможності мали чітку тенденцію до зменшення; значення коефіцієнта поточної платоспроможності коливалося, однак у 2017 р. суттєво зменшилося. Загальну тенденцію до зниження мав і коефіцієнт автономії, а коефіцієнт маневреності власного капіталу протягом усього аналізованого періоду мав від'ємне значення.

Отже, можна відмітити, що у 2017 р. лише 6 % своїх поточних зобов'язань підприємства України можуть негайно погасити за рахунок наявних грошових коштів. На кінець аналізованого періоду у підприємств відсутні у достатньому обсязі ліквідні активи, які швидко можуть бути перетворені в грошові кошти для погашення своїх боргів: їх частка у 2017 р. складає лише 66 % боргу.

Значення коефіцієнта загальної платоспроможності (покриття) також свідчить про недостатність оборотних активів для погашення поточних зобов'язань підприємств: у 2017 р. підприємства лише 98 % своїх боргів можуть покрити наявними оборотними активами.

Від'ємні значення коефіцієнт маневреності власного капіталу свідчать про те, що підприємствам постійно потрібно звертатися до залучених джерел для фінансування оборотних активів, що знижує рівень їх платоспроможності.

Якщо порівняти динаміку коефіцієнта загальної платоспроможності з динамікою суми оборотних активів підприємств, яку ми розглянули раніше (табл. 7), то можна зробити висновок, що у підприємств України темпи

зростання поточної кредиторської заборгованості суттєво випереджають зростання оборотних активів, що призводить до зниження рівня їх платоспроможності та фінансової стійкості.

Висновки. В Україні протягом останні 5-ти років суттєво зменшилася кількість підприємств, у першу чергу великих. Як наслідок, скоротилася частка збиткових підприємств.

Незважаючи на позитивний фінансовий результат, який підприємства отримують від основної операційної діяльності, витрати від фінансово-інвестиційної та іншої діяльності суттєво перевищують доходи, що значно знижує рівень прибутковості всієї економічної діяльності.

Негативним чинником, який вплинув на зниження рівня платоспроможності підприємств України, стало суттєве перевищення темпів зростання поточної кредиторської заборгованості над темпами зростанням оборотних активів. Розраховані показники платоспроможності підприємств, значення яких є суттєво нижчими граничних, підтверджують даний висновок. Особливо високими темпами відбувається зростання кредиторської заборгованості в сільському господарстві: її сума зросла за аналізований період майже у 4 рази.

Постійний моніторинг фінансово стану суб'єктів господарської діяльності України в цілому та її окремих регіонів шляхом застосування системи показників і методів дає можливість забезпечити зростання рівня платоспроможності та попередження ймовірності банкрутства підприємств і прийняття ефективних управлінських рішень як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіонів.

Список використаних джерел:

1. Офіційна сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 23.01.2019).
2. Волкова Н. А. Аналітична оцінка фінансового стану підприємств сільського господарства. *Вісник Житомирського державного*

технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування, № 4 (86), с.3-7.

3. Баліцька В. В. Рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України: оцінювання істинних результатів. *Актуальні проблеми економіки*. № 11 (137). С. 120-130.

4. Волкова Н. А. *Анализ финансовой безопасности предприятия*. Materials of the XI International scientific and practical conference, "Conduct of modern science". Economic science. Sheffield: Science and education LTD, 2015. Volume 4. P. 20-22.

5. Аналіз фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] URL: http://afdanalyse.ru/publ/finansovyj_analiz/1/bankrot_tafler/13-1-0-37 (дата звернення: 15.02.2019).

6. Андрієнко В. М. Методи оцінки платоспроможності підприємств. *Моделювання регіональної економіки*. 2010. № 1. С. 98-105.

7. Власова Н. О., Пічугіна Т. С., Смірнова П. В. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємств роздрібної торгівлі : Монографія. Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. 222 с.

8. Волкова Н. А., Аналітичне забезпечення оцінки фінансових активів підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 60. С. 276–280.

9. Макарчук І. М. Платоспроможність і ліквідність аграрних підприємств. *Фінанси України*. 2014. №4. С.120-126.

10. Хелферт Э. Техника финансового анализа: путь к созданию стоимости бизнеса. пер. с англ. В. Дмитриева, Т. Карасевич, Е. Петрова. 10-е изд. Санкт-Петербург: «Питер», 2003. 640 с.

11. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посіб. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ЦУЛ, 2002. 360 с.

